

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Rašymas kaip alternatyvus gyvenimo būdas

2012-07-27

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Bendrakultūriniai tekstai

AUTORIUS: Kornelijus Platelis

DATA: 2012-07

Rašymas kaip alternatyvus gyvenimo būdas

Šių metų liepos 15 dieną Vilniuje prasidėjo „Vasaros literatūros seminarai“ (Summer Literary Seminars), viena didžiausių pasaulyje nepriklausomų kūrybinio rašymo programų. KORNELIJUS PLATELIS kalbasi su programos įkūrėju ir vadovu, rašytoju MIKHAILU IOSSELIU, „Vasaros literatūros seminarų“ dėstytoja, rašytoja ir redaktore DAWN RAFFEL, rašytoja ir kūrybinio rašymo dėstytoja bei vienintelės knygos šia tema lietuvių kalba „Rašyti gali kiekvienas“ („Baltos lankos“, 2012, iš anglų kalbos vertė Vytautas Grenda) autore LAIMA VINCE SRUOGINIS, poetu, dramaturgu, fotografu JULIUMI KELERU bei poetu ir vertėju KERRY'U SHAWNU KEYSU apie jų darbo metodus, tikslus, privalumus ir trūkumus. Pokalbyje taip pat dalyvavo ir spaudai tekstą parengė „Vasaros literatūros seminarų“ atstovė spaudai EGLĖ KAČKUTĖ.

Kornelijus Platelis. Gal galėtumėte trumpai pristatyti „Vasaros literatūros seminarus“? Kur jie prasidėjo ir kodėl jie dabar rengiami Vilniuje?

Mikhailas Iosselis. „Vasaros literatūros seminarus“ Vilniuje rengti pradėjome 2009 metais, po to, kai dešimt metų Sankt Peterburge vykusi programa nutrūko. Galvojome, kaip galėtumėme išlaikyti seminarus Europoje, ieškojome įdomios ir prasmingos vietos. Kadangi Vilnius mane visuomet traukė, pamaniau, kad jis tiktų, nes jame tiek daug tuščių kontekstų, kuriuos būtų galima užpildyti įvairiausiomis prasmėmis, tiek daug istorijos, kuri dabar praeityje, ir jos prasmės jau išsisklaidžiusios ir turi būti aktualizotos. Todėl pagalvojau, kad būtų prasminga šią erdvę laikas nuo laiko užtvindyti pašėlusiais, tarptautinio pripažinimo sulaukusiais Šiaurės Amerikos rašytojais ir kitais kultūros žmonėmis, taip praturtinant Vilnių ir jiems patiems suteikiant galimybę rasti šiame mieste tai, ko paprastai ieškoma Rytų Europoje. Juk Vilnius yra daugelio tautybių – žydų, lenkų, rusų, amerikiečių – žmonių kilmės vieta. Šiuo atžvilgiu Vilnius – puiki vieta. Ir kol kas nėra truputėlio nenusivyliau, netgi atvirkščiai, man pačiam jis tampa vis turtingesnis ir įdomesnis. Be to, „Vasaros literatūros seminarai“ yra nepelno siekianti organizacija, įkurta Kanadoje, Monrealyje, 1989 metais, taigi jau prieš keturiolika metų, o ši programa jau dvidešimtoji.

Surengėme dešimt seminarų Sankt Peterburge, penkis Kenijoje, du Monrealyje, ir štai dabar trečią kartą – Vilniuje. Per tą laiką sulaukėme beveik tūkstančio dviejų šimtų dalyvių iš visos Šiaurės Amerikos, o dešimtys Amerikos, Kanados ir kitų šalių rašytojų vedė užsiėmimus kūrybinio rašymo dirbtuvėse.

K. P. Kūrybinio rašymo dirbtuvės Lietuvoje taip pat nėra naujas dalykas. Kartas nuo karto universitetai siūlo kūrybinio rašymo kursus, Rašytojų Sąjunga rengia dirbtuves vidurinių mokyklų mokiniams, tačiau tos programos nėra labai populiarios. Todėl norėčiau paklausti, kokios „Vasaros literatūros seminarų“ sėkmės priežastys?

M. I. Man būtų smalsu sužinoti, kodėl jos Lietuvoje nepopuliarios. „Vasaros literatūros seminarų“ sėkmę, matyt, lemia šios organizacijos ilgaaamžiškumas. Be to, tai darbas iš meilės, finansiškai jis nelabai apsimoka, todėl jis tęsiasi. Tai ne pinigų uždirbimo, o egzistencinis sumanymas. „Vasaros literatūros seminarai“ remiasi keliomis nebūtinai įvardytomis, tačiau tvariomis idėjomis. Pirma, rašytojams reikia atsiplėšti nuo rutinos ir nuo savo pačių rašymo įpročių. Pastebėjome, kad staiga perkėlus rašytojus į kitą vietą, jie tarsi išmušami iš vėžių, ir tai jiems leidžia kitaip pažvelgti į savo pačių darbą. Antra, nepaisant skirtingų kultūrų ir kalbų, kuriomis rašo, pastebėjome, kad rašytojai, kaip policininkai ar kitų profesijų žmonės, visur yra panašūs. Jei emigracija mane išmokė ko nors vertingo, tai leido patirti, kad žmonės kur kas mažiau skiriasi nei įprasta manyti, turint omenyje, kokią įtaką jiems daro ideologija, kalba ir istorija. Trečia, šioje programoje, kitaip nei kitose, kur žymūs rašytojai arogantiškai laikosi atokiai, visus dalyvius vienija nauja aplinka. Juk žymus rašytojas kažkada buvo pradedantysis. Visiems jiems rūpi išmokti rašyti kuo geriau. Šiuolaikiniame pragmatiškame pasaulyje nėra skatinama rašyti, nesirūpinama, kad rašytojų rastųsi kuo daugiau, tačiau žmonės vis tiek nori gyventi įdomiai, alternatyviai, o rašymas ir yra alternatyvus gyvenimo būdas. Todėl kūrybinio rašymo programos tarsi pateisina rašytojo profesiją, patalpina pradedantį autorių tarp kitų šios profesijos žmonių.

Laima Vincė Sruoginis. Norėčiau pridėti, kad mes su Kerry'ū Shawnu Keysu į Vilnių atvykome laimėję Fullbrighto stipendiją tam, kad dėstytumėme kūrybinį rašymą.

Kerry's Shawnas Keysas. Aš buvau paprašytas dėstyti vertimo teoriją ir praktiką. Nors VU Anglų filologijos katedra nuolat pritraukia rašytojus, iš tiesų jie ieško kalbininkų. Kadangi nesu kalbininkas, siekėme kompromiso, kad dėstysiu vertimo studijas. Nors savo kursą pavadinau „Kūrybinė kompozicija“, tačiau dėščiau nebūtinai žmonėms, kurie ypač domisi kūryba. Jie mokėsi anglų kalbos. Savo kursą sumaniau taip, kad jie patogiau jaustųsi rašydami kita kalba. Kūrybinį rašymą naudočiau kaip priemonę, nes jie studijavo anglų filologiją. Dauguma studentų siekė tapti vertėjais ir išvykti dirbti į Briuselį ar gauti kitą darbą, o ne tapti rašytojais. Lietuvoje rašytojais norintys tapti žmonės studijuoja lietuvių filologiją arba filosofiją.

Julius Keleras. Na, šiuo metu padėtis yra šiek tiek pakitusi. Esama bibliotekininkų, istorikų, medikų, kitų specialybių žmonių, kurie puoselėja rašymo ambicijas. Tiesa, šiame maratone pasilieka tik atkakliausieji.

L. V. S. Tuomet man labai pasisekė, nes dėščiau kūrybinį rašymą 1995, 1996, 1997, 2007, 2008 ir 2009 metais anglų filologijos magistro studentams ir atradau kelis talentus, kurie vėliau apleido kalbos studijas ir pakeitė savo profesinius planus. Man

pasirodė, kad Lietuvoje susidomėjimas kūrybiniu rašymu didžiulis. Įkurtas Pedagogikos centras prie Lietuvos Edukologijos universiteto, buvau paprašyta vidurinių mokyklų mokiniams lietuvių kalba vesti kūrybinio rašymo seminarus lietuvių literatūros kontekste. Galiausiai „Baltų lankų“ direktorius Saulius Žukas manęs paprašė parašyti knygą vidurinių mokyklų mokytojams „Rašyti gali kiekvienas“ ir kai ji išėjo, žmonės iš visos Lietuvos man ėmė rašyti laiškus. Naudodamiesi ta knyga jie steigė kūrybinio rašymo dirbtuves ir prašė, kad jiems padėčiau. Galiausiai moterų grupelė Vilniuje manęs paprašė vadovauti jų kūrybinio rašymo grupei. Trejus metus susitikdavome kartą per savaitę, sekmadieniais. Viena tos grupės darbo išdavų ta, kad Genovaitė Bončkutė-Petronienė parašė romaną „Neįvykusi terapija“, kuri tapo perkamiausia knyga Lietuvoje. Ji tiesiog darė mano knygoje siūlomus pratimus. Taigi, manau, kad Lietuvoje susidomėjimas kūrybiniu rašymu didelis, tačiau ne ten, kur galima būtų tikėtis jį rasti, ir tas susidomėjimas plinta. Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedra norėtų siūlyti kūrybinio rašymo kursą.

K. P. Man patiko Mikhailo rašymo, kaip alternatyvaus gyvenimo būdo, apibūdinimas. Tačiau ar iš tiesų įmanoma išmokyti žmogų rašyti ir ar mokymas nesuniveliuoja autorių rašymo manierų? O galbūt Jūsų studentai jau yra atsidavę ir susiformavę rašytojai, o Jūs tik auginate juos, padedate išvengti klaidų?

L. V. S. Mokome amato, meistrystės ir technikos taip pat, kaip dailininkai yra mokomi maišyti spalvas, valdyti teptuką, perspektyvos. Įsivaizdavimas, kad poetas yra iš niekur atsiradęs talentas, klajojantis gatvėmis, geriantis vyną, o grįžęs į savo landynę užrašantis kokį eilėraštį, atklydęs iš XIX amžiaus romantizmo. *La Bohème*. Manau, kad toks suvokimas vis dar gajus Lietuvoje ir kitose posovietinėse šalyse. Šiaurės Amerikoje senokai suvokėme, kad mokome meistrystės. Žinoma, norint rašyti, reikia talento, tačiau jį reikia ir ugdyti. Be to, neįmanoma rašyti vakuume, reikia turėti skaitytojų. Meistriškumo kursų metodas, bent jau kuriam laikui, pradedančiam rašytojui pasiūlo skaitytojų ratą, erdvę, kurioje rašytojas gali daryti klaidas, jas taisyti, tobulėti. Talento, žinoma, neišmokysi, tačiau talentingam žmogui reikia instrumentų jam ugdyti. Galiausiai, kaip ir kiekvienam darbui, rašytojo profesijai reikia pagrįstumo. Kūrybinio rašymo programų JAV, Kanadoje ir Jungtinėje Karalystėje gausa tarsi įteisina rašytojo profesiją.

Dawn Raffel. Aš studentams stengiuosi kalbėti apie mąstymo įpročius. Mano išsilavinimas kitoks. Kai baigiau universitetą, dar nebuvo kūrybinio rašymo programų. Esu baigusi semiotiką, tai tikrai šiam darbui bevertis dalykas, nebaigiau jokios magistro menų programos, tačiau jau trisdešimt metų dirbu visokio plauko, nuo labai komercinių iki literatūros, žurnalų redaktore. Šiuo metu redaguoju du leidinius, tris dienas per savaitę dirbu žurnale „Reader’s Digest“ ir dvi dienas – Literatūros centre, kur redaguoju literatūros žurnalą. Yra paprasti universalūs rašymo principai. Gali skirtis kontekstas, tekstų prieinamumas, skaitytojų sugebėjimas suvokti dviprasmybę, tačiau esama ir bendrų rašymo principų. Su studentais kalbu apie tai, kas yra už akademinio pasaulio ir kūrybinio rašymo dirbtuvių ribų, ne tik apie agentus ir redaktorius, bet ir apie jų knygų pirkėjus – ko žmonės knygynuose ieško, kas juos traukia. Kas rašytoją daro ypatingą. Užsimenu ir apie amatą, kaip Laima Vincė sakė, bet daugiau stengiuosi kalbėti apie mąstymo įgūdžius, atkaklumą. Man „Vasaros literatūros seminaruose“ patinka tai, kad žmonės, atsidūrę naujoje vietoje, būna atviri viskam. Todėl sakau: „Kol esate čia, šias dvi savaites pasistenkite į viską pažvelgti

naujai.“ Duodu užduotį atlikti tai, kas visai nesusiję su kūrybiniu rašymu, ir papasakoti, ko jie iš to išmoko ir kaip tai gali būti naudinga jų rašymui. Būtinai pasitelkiu ir kokią kitą meno sritį – siunčiu studentus į muziejų, klausomės muzikos. Tai taip pat rašymas, nors ir ne ant popieriaus. Šiandien išsivedžiau juos į lauką ir prašiau išžiūrėti į sparnuotą karvę ant sienos.

J. K. Mąstymo įgūdžiai bei nuoširdus atkaklumas išties būtų esminiai dalykai formuojantis kūrybinio rašymo principams. Erudicijos plėtra, geismas suvokti pasaulį naujai, nematyti – irgi ne pageidautina, o privaloma. Kaip demiurgui mėginti kūrybiškai suvokti ir sukurti save popieriaus lape – kas gali būti nuostabiau?

L. V. S. Tai ir yra kūrybinio rašymo dėstyto žavesys, ypač tokioje programoje kaip „Vasaros literatūros seminarai“. Kiekvienas kūrybinio rašymo dėstytojas turi kitą metodą, vertę ir filosofiją. Aš daugiausiai mokau amato, technikos ir kaip ją tobulinti, o jūs studentus mokote meninės žiūros ir kūrybingo mąstymo. Be to, studentus labai praturtina galimybė mokyti pas kelis skirtingus dėstytojus.

K. Sh. K. Sutinku, manau, kad studentų perkėlimas, įmetant juos į kitokią kultūros erdvę, bei intensyvi kultūros programa yra svarbūs. Tuo kūrybinio rašymo dirbtuvės ir skiriasi nuo menų magistro programų. Intensyvumas duoda naudos. Aš irgi manau, kad, kaip Dawn Raffel sako, neformalus susidūrimas su nepažįstama aplinka, yra kur kas naudingesni pradedančiam rašytojui už kūrybinių dirbtuvių klasės draugų neigiamą poveikį jo individualumui. Geriausi mokytojai yra literatūros „protėviai“. Be to, yra skirtumas tarp poezijos ir prozos. Niekas nepaminėjo poezijos skambesio, orališkumo, kurio beveik neįmanoma išmokyti jokiame kontekste.

D. R. Man ir prozos akustinės kalbos ypatybės labai svarbios, ir šios dienos seminare apie tai daug kalbėjome su studentais. Skambesys kuria prasmes, reikia galvoti, ar tai skubrus, ar gražus lėtas sakinytis. Tai ne poezija, tačiau žodžių skambesys perteikia daug prasmės. Viena užduočių studentams buvo klausytis lietuvių kalbos skambesio ir pamėginti kuo daugiau suprasti.

M. I. Labai trumpai pridursiu, nes manęs dažnai klausia, ar galima išmokyti rašyti. Ne, rašyti negalima išmokyti, galima išmokyti, kaip nereikia rašyti, ir galima suteikti žmonėms laisvę rašyti. Keista, kaip žmonėms sunku atrasti savo pačių balsą, liautis imituoti ką nors, ko jiems nederėtų imituoti, ir imti imituoti tai, ką jiems dera mėgdžioti. Pavyzdžiui, Gabrielis García Márquezas 1951 metų pokalbyje „Paris Review“ sakė, kad studijuodamas teisę Bogotos universitete susirado draugų, kurie jam skolino to meto rašytojų knygas. Kartą jis namo parsinešė Kafkos apsakymus. Perskaitęs pirmąjį sakinį: „Pabudęs vieną rytą iš neramaus miego, Gregoras Zamza pasijuto pavirtęs baisingu vabalu“, jis vos neiškrito iš lovos, taip buvo nustebęs. Jis sakė: „Nemaniau, kad kas turi teisę taip rašyti“, tuojau pat metė studijas ir pradėjo rašyti, nes šitai gavo leidimą. Panašiai žymus amerikiečių rašytojas, geras „Vasaros literatūros seminarų“ draugas, studijavęs pas kitą žymų trumposios prozos autorių Raymondą Carverį, magistro darbui parašė apsakymų rinkinį imituodamas Raymondą Carverį ir nusivylė savo gabumais. Tai buvo patenkinamas magistro darbas, keli apsakymai, išspausdinti literatūros žurnaluose, tačiau daugiau neberašė, dešimt metų dirbo geologu Indonezijoje, grįžo ir ėmė rašyti savo balsu, nes nebeturėjo, ką prarasti, ir staiga tapo vienu populiariausių JAV rašytoju.

L. V. S. Taip, kiekvienam pradedančiajam rašytojui rasti savo balsą yra sunkiausia. Kolumbijos koledže taikomas pasakojimo metodas, pagal kurį atliekama labai daug pratimų balsu, garsiai pasakojama tam, kad studentai save išgirstų, priartėtų prie savęs pačių, nes rašydami nebūtinai save išgirstame.

J. K. Norėčiau pasidalyti ankstyva savo kūrybinio rašymo mokymosi patirtimi. Žinoma, pirmiausia buvo skaitymas, skaitymas, skaitymas. Poetas, kaip ir apskritai rašto žmogus, ir tada, ir dabar yra beveik šimtaprocentinis savamokslis, tas neišvengiama. Tačiau atsiveria Mokytojo problema. Laimei, bent jau kalbant apie mano kartos Lietuvos poetus, prieš maždaug dvidešimt penkerius metus įgijome naudingų įgūdžių kūrybinio rašymo grupėje, kuriai vadovavo žymus lietuvių poetas Marcelijus Martinaitis. Tai nebuvo tipinis universiteto kursas ar dirbtuvės, tai buvo pirmosios poetų dirbtuvės tiek jauniems poetams, tuo metu universiteto studentams, tiek pačiam Marcelijui Martinaičiui, kuris irgi iki tol neturėjo jokios dėstymo patirties. Martinaitis skatino mūsų kūrybingumą, formavo eilėraščio struktūros pojūtį ir bendrą poetinį suvokimą, kultūrinį jautrumą, tiesiog lavino. Neturėjome pratimų ar formalių užduočių, kaip dabar tai įprastai daroma. Tiesiog komentavome savo grupės narių darbus arba klausydavomės Martinaičio, kuris dalydavosi savo išvalgomis apie moderniąją lietuvių poeziją, ypač apie stereotipus, kūrybos santykį su gyvenimu ir pan. Martinaičio mokykla buvo be galo kūrybinga ir liberali. Reikia nepamiršti, kad visa tai vyko sovietiniais laikais, kai religijos ir erotikos temos oficialioje erdvėje buvo tabu, o čia viskas buvo įmanoma. Tomis sąlygomis Martinaičio grupė buvo stebuklinga oazė sovietinėje realybėje. Manau, jog Marcelijaus pedagoginė aura iki šiol skleidžiasi per jo tekstus, ypač per knygą „Poezija ir žodis“ (1977).

K. Sh. K. Laima išvertė jo „Kukučio balades“ ir „K. B.“ „K.B. Įtariamasis“ yra labai gera knyga dėstant bet kokiame literatūros kurse, nes galima kalbėti apie viską - istoriją, posovietinę realybę, pačius eilėraščius, žinant Marcelijaus ankstyvuosius kūrinius, netgi galima kalbėti apie jo pastangas keistis. Nuostabi knyga. Rekomenduoju.

J. K. Regis, ji buvo išrinkta viena iš 25-ių geriausių JAV tais metais.

L. V. S. Taip, Ročesterio universitetas ją paskelbė vienu geriausiu 2009 metų poetinių vertimų JAV.

K. P. Beveik atsakėte į mano klausimą apie tai, ką dėstote „Vasaros literatūros seminaruose“. Jei dar turite ką pridurti, skaitytojams būtų įdomu, ką dėstote, kokius metodus taikote. Jau minėjote, kad kiekvienas dėstytojas turi savo požiūrį, metodologiją.

K. Sh. K. „Vasaros literatūros seminaruose“ dauguma studentų mokosi pas du dėstytojus, taigi susipažįsta su bent jau dviem skirtingais požiūriais.

M. I. Kai kurie dėstytojai padeda studentams atrasti savo balsus, kiti padeda susigaudyti, kokia jų rašomo apsakymo istorija, ir sudėlioti pasakojimo vektorius ta pačia kryptimi, nes dažnai apsakymas išeina ne visai apie tai, apie ką studentas buvo numatęs rašyti, ir veržiasi viena kryptimi, tačiau rašytojas to nesuvokia ir laikosi plano, o apsakymas, žinoma, tam priešinasi.

L. V. S. Tai nutinka ir geriausiems rašytojams.

M. I. Žinoma, tai nutinka visiems. Dar norėčiau truputį pakalbėti apie JAV ir Kanados kūrybinio rašymo kontekstą. Tai dvi milžiniškos valstybės, kuriose, pabaigus kūrybinio rašymo magistrą, yra daugiau galimybių rasti kūrybinio rašymo dėstytojo darbą. Jei žmogui pasiseka išleisti knygą ir sulaukti neblogų recenzijų, po ilgų rašymo tamsoje ir šaltyje metų, vienas procentas kūrybinio rašymo absolventų tampa dėstytojais. Tačiau Lietuvoje tai neįmanoma, čia tai būtų neapmokamas darbas iš meilės. Tam tikru mastu tas pats galioja ir Kanadoje, tenai nėra tiek kūrybinio rašymo programų, kad visus absolventus aprūpintų darbu, todėl daug studentų tęsia doktorantūros studijas ir dėsto panašias disciplinas, pavyzdžiui, šiuolaikinę JAV literatūrą ar ką nors panašaus. Čia, Lietuvoje, tarkime, žmogus pasimoko kūrybinio rašymo, ima leisti knygas, tačiau jis privalo turėti gretutinį gyvenimą, nes kūrybinio rašymo diplomą jam nelabai bus naudingas. Dar labai trumpai paminėsiu, kodėl taip išpopuliarėjo kūrybinio rašymo studijų programos JAV. Jos pakeitė bendrą rašymo lygį. Kiekvienais metais „Vasaros literatūros seminarai“ rengia didelį konkursą, ir daugelis jo dalyvių priimami į programą. Šiais metais kreipėsi tūkstantis šeši šimtai pareiškėjų iš visos Šiaurės Amerikos. Ir kai prieš kokius šešerius metus persikėlėme į Kanadą ir pradėjome gauti Kanados rašytojų paraiškų, iš karto pastebėjome, kad konkurso dalyviai iš JAV yra pasiekę tam tikrą stabilų žemiausią lygį, žemiau kurio rašymo kokybė nebusileidžia. Kūrybinio rašymo programų ekosistema išugdė daug žmonių, galinčių parašyti spausdintiną, nors ir nelabai įdomų apsakymą.

Rūta Tamuliūnienė. „Diskusija“.

2012. Iš 2-osios Vilniaus keramikos meno bienalės.

L. V. S. Taip, tai tiesa, aš irgi su tuo susidūriau.

M. I. Aukščiausias lygis taip pat nelabai aukštas, bet žemiausias – nelabai žemas. Prieš šešetą metų Kanadoje dar buvo juntama diferenciacija, o dabar, daugėjant kūrybinio rašymo programų (per metus atsiranda maždaug penkios naujos), rašymo kokybė kyla. Anksčiau kai kurie apsakymai būdavo neabejotinai įkvėpti, o kai kurie tiesiog siaubingi, žiūrėdavai į tekstą ir galvodavai: „Tai ką, nežinai, kad negali vienoje pastraipoje kaitalioti žiūros taško?“ Taigi, kūrybinio rašymo programos sukuria didelį būrį žmonių, kurie gali parašyti kompetentingą apsakymą, bet nebūtinai yra puikūs rašytojai.

D. R. Taip, studentams iš karto sakau, kad kompetencija yra meno mirtis. Todėl savo kursą pradedu trijų valandų paskaita ir tik tada pradėdame dirbtuves, kuriose skaitome studentų darbus, mokomės dialogo taisyklių ir kitų dalykų, tačiau pabrėžiu, kad redaktorius gali pataisyti klaidas, tačiau jis negali prireduoti gyvybės į lapą,

kuriame jos nėra, sukurti X faktorių, charizmą, rašytojo buvimą lape, kad ir kaip tai pavadintum. Todėl daug dėmesio skiriu būtinumui, originalumui ir sakiniams formuoti, po to šiuos tris dalykus išskaidau. Tačiau iš tiesų rašymas yra susijęs su mąstymo įpročiais. Tos rašymo programos yra dviprasinės, nes jos gali išmokyti rašyti labai aptakiai, ypač moterims sakau, nerašykite „gražiai“, nes tai meno mirtis.

M. I. Taip, bet visi nori išspausdinti kiek galima daugiau apsakymų mažuose literatūros žurnaluose, kurių JAV yra tūkstančiai, nes tai gerai atrodo gyvenimo aprašyme, o tai padeda gauti darbą.

L. V. S. Bet ar jums neatrodo, kad daugelis tų literatūros žurnalų tarpsta šioje vidutinybėje ir bijo rizikuoti spausdinti autorių, kuris rašo truputį keistai, absurdiškai, rizikingai.

M. I. Visi tie žurnalai yra prisirišę prie kurios nors kūrybinio dėstymo programos, ir jų skaitytojai yra paprasti studentai magistrantai, todėl jie nori būti saugūs, spausdina apsakymus, dėl kurių gali būti ramūs, tai taip pat tinka ir poezijai.

L. V. S. Kalbant apie poeziją, tai vienintelis būdas išleisti pirmą poezijos knygą yra laimėti pirmosios knygos konkursą. Matyt, PK skaitytojai vėlgi tie patys studentai, kurie nenori rizikuoti, nes jei darysi ką visiškai naujo, pirmosios knygos niekuomet ir neišleisi.

M. I. Kanadoje gal ir pasisektų, ten yra kur kas daugiau laisvės ir sistemoje sukasi daugiau pinigų. Pusė mano studentų turi savo literatūros žurnalus, nes tam yra pinigų ir jie laisvai eksperimentuoja. JAV to niekas negali sau leisti.

D. R. Redaguoju literatūros žurnalą ir skaitau viską, gal ne iki galo, kartais tik kokią pastraipą, jei nieko ten nėra, bet man labiau patinka graži netvarka.

M. I. Nes tu esi piramidės viršūnėje, mes kalbame apie tūkstančius mažyčių žurnalų – kai kurie jų seni, kai kurie – nauji, bet dauguma pririšti prie kūrybinio rašymo programų.

L. V. S. Turiu pasakyti, kad aš čia atvažiavau su Fullbrighto stipendija dėstyti kūrybinio rašymo Anglų filologijos katedroje, kur, kaip Kerry's sakė, reikėjo ugdyti ir studentų kalbos įgūdžius, bet kai pakeičiau profilį ir kūrybinį rašymą, pradėjau dėstyti lietuviškai, studentų darbai man padarė didžiulį įspūdį, ir ne tų, kurie save laiko poetais arba rašytojais, o tų, kurie dirba biuruose, bet visą gyvenimą svajojo tapti rašytojais ir užsirašė į kursus. Jų darbai buvo labai įdomūs, tarsi neatkleista erdvė. Čia nėra to, kas atsitiko JAV atsiradus tam tikram rašymo suvienodėjimui. Mano moterų kūrybinio rašymo grupę lanko namų šeimininkė, psichologė, verslininkė, jos nėra literatūrinio pasaulio dalis, bet kiekvieną savaitę jos atneša įdomių dalykų... jos atviros.

K. Sh. K. Nes jos gyvena. Kas atsitiko su šiuo konvejeriu, arba, kaip aš sakau, žuvų fabriku, tai, kad studentai pradeda mokslus, jų tikslas, žinoma, išspausdinti ir pradėti karjerą šioje srityje. Žinoma, visi mes naudojame savo gyvenimo turinį, bent jau pirmuosius dvidešimt metų. O paskui... kai kurie anksti papuola į universitetą, gauna darbą, jų kūryba ir sukasi apie kitus dėstytojus, literatūros pasaulį, kolegas, ir tai būna

jų mirties priežastis. O tie, kuriems nepasiseka, manau, bus geresni rašytojai, nes, kaip tu ir sakai, jie gal pasimokys ko nors kito, padirbs kitus darbus, patirs ką nors daugiau, gal jiems pasiseks pagyventi ir tik tuomet rašyti. Kai dėsčiau kompoziciją prieš daugelį metų, vyresnių studentų darbai buvo įdomesni, ne stiliaus, o turinio požiūriu. Tuo metu nemažai vyresnių moterų grįžo į visuomenę, jos buvo ištekėjusios, paauginusios vaikus, nuveikusios kitų dalykų, tad jos turėjo ką pasakyti. Steve'as Sternas, su kuriuo vakar pasišnekėjome, griežtai atskyrė vidurinės mokyklos, menų bakalauro ir magistro studijų programas. Jis labai gerai atsiliepė apie vidurinių mokyklų, menų bakalauro ir nepriklausomas kūrybinio rašymo programas, bet menų magistro studijas netgi vadino tiesiog „blogiu“.

L. V. S. Tų programų tiesiog per daug. Grįžkime prie Ajovos ir Kolumbijos universitetų kūrybinio rašymo dirbtuvių. Kai stojau į Kolumbijos universitetą, šešiasdešimt žmonių varžėsi dėl vienos vietos, todėl reikėjo atsidėti kūrybai. Dėstant Pietų Meino universitete, kūrybinio rašymo programa priklausė nuo viso universiteto biudžeto. Valstijai skurstant, finansavimas mažėjo, todėl sukūrėme internetinę kūrybinio rašymo magistro programą ir uždirbome daug pinigų. Internetinės kūrybinio rašymo programos yra literatūros katedrų aukso kasyklos. Dauguma studentų nebenori studijuoti kalbų ir literatūros.

K. Sh. K. Manau, kad mokydami kūrybinio rašymo studentai dažnai daro ką nors įdomaus ir be studijų. Daugelis programų, vadinamų „mažo lankomumo“ programomis, taip ir dirba. Studentai paskaitas lanko trumpą laiką, išgyvena intensyvią patirtį, o po to išsiskirsto, toliau gyvena savo gyvenimus ir mokosi internetu.

M. I. Taip, tai ateitis. Aš pats daug šitaip dirbu, mėginu įtikinti savo universitetą pradėti vieną tokių programų, tik kol kas sunkiai sekasi. Nepaisant to, kokios blogos yra menų magistro kūrybinio rašymo programos, kaip jos suniveliuoja rašytojų balsus, kaip tragiškai jos sugriauna žmonių gyvenimus. Tarp kitko, žmonės, kurie nori, kad jų gyvenimus kas nors sugriautų, paprastai džiaugiasi, kad jų gyvenimus kas nors sugriauna, jie gyvena ramiai, žino, kad nėra genijai ir dėl to nesijaudina. Tik tie, kurie yra pasirengę daug kentėti, galiausiai taps gerais rašytojais, dauguma jų tiesiog mėgaujasi universiteto profesorių vietomis. Svarbu suvokti, kad niekas žmonių neverčia studijuoti tose menų magistro programose, esama milžiniškos paklausos, ir sistemoje sukasi nemaži pinigai.

Į „Vasaros literatūros seminarus“ priimame tik penkiolika procentų norinčių. Paklausa didžiulė, sistemoje nemažai pinigų. Jei daug žmonių nori mokyti, visuomet bus daug norinčių mokyti.

L. V. S. Visuomet galvoju, kad vienas geras šalutinis kūrybinio rašymo programų plėtimosi efektas yra tas, kad jos išugdo daug skaitytojų, gerų, kruopščių skaitytojų.

K. Sh. K. Bet ką jie skaito?

L. V. S. / M. I. Vieni kitus!

K. Sh. K. Ir kodėl tai taip puiku?

M. I. Jie bent jau skaito (*juokiasi*).

K. Sh. K. Nemanau, jau verčiau žvejojant arba ką kita veikiant.

L. V. S. Geriausias mano studentas buvo „FedEx“ vairuotojas Pietų Meine ir jis parašė visą šūsnį apsakymų apie „FedEx“ vairuotojų pasaulį. Jis yra labai talentingas. Mokyti pradėjo dėl to, kad tas kursas buvo privalomas visiems pirmakursiams. Taigi, įkalbėjau jį dalyvauti vasaros konferencijoje, kur buvo daug kitų rašytojų, jam buvo skirta daug dėmesio ir tuomet prasidėjo problemos. Jis nebegalėjo susitvarkyti, tai buvo ne jo erdvė.

M. I. O skaitytojai tikrai kuriami. Beje, manau, kad Kanadoje žmonės skaito daugiau nei JAV, Kanada nėra tokia atsiskyrusi, ji arčiau Europos. Bet yra dalykų, kurių negali išmokyti. Negali žmogaus išmokyti būti įdomiu, arba jis toks yra arba ne, pats sau ir pasauliui. Kai kurie jų skaito viską, o kiti – ne. Neseniai sutikau studentą, kuris kilęs iš braškių augintojų šeimos, jo tėvų namuose nėra nė vienos knygos. Jis dirba šeimos versle ir staiga jis ėmė skaityti Vvedenskį, Charmsą, nori su manimi kalbėtis apie rusų eksperimentinę prozą. Iš kur visa tai? Nežinome, iš kur atsiranda įdomių žmonių, bet kai jie pas mus ateina, dirbame su jais, stengiamės jiems padėti ir žinome, kad kartais sunkus darbas atperka nedidelį talento trūkumą. Daug kartų tai stebėjau.

L. V. S. Mikhailai, aš norėčiau paklausti, ar ką nors darote, kad ištrauktumėte vietas, lietuvių studentus?

M. I. Labai to norėčiau. Rusijoje paraleliai rengėme ir dirbtuves rusų kalba su Sergejumi Gandlevskiu, Jevgenijumi Kastukovu ir kitais. Kenijoje (tai vienintelė šalis, kurioje mūsų seminarai nesusiduria su kalbos barjeru) partneriai atrenka vietas studentus, kurie lanko seminarus. Čia jau kelis kartus girdėjau pasiūlymą rengti rašymo dirbtuves lietuviams, norintiems rašyti angliškai, bet man tai sudėtinga tema. Kodėl žmonės turėtų rašyti užsienio kalba? Tai toks giliai individualus sprendimas.

K. P. Idant pakliūtų į jūsų literatūros rinką.

M. I. Negaliu žmonių skatinti rašyti angliškai, tai ne mano vaidmuo, be to, rašyti svetima kalba labai sunku.

K. Sh. K. Apie tai jau esame kalbėję ir Mikhailas yra sakęs, kad jei atsirastų koks talentingas studentas, jis galėtų dalyvauti seminare.

M. I. Žinoma, jei tik galime pritraukti Lietuvos rašytojus, bet kokiam kontekste, labai to norėčiau.

L. V. S. Jeigu seminarus rengtumėte lietuvių ir rusų kalbomis, manau, atsirastų pakankamai vietas rašytojų, kurie tuo susidomėtų.

M. I. Rusų kalba taip pat pernelyg jautri tema šiose platumose.

K. Sh. K. Jei seminarus rengtumėte tik rusiškai, žinoma, bet jei ir lietuviškai, manau, nekiltų problemų.

L. V. S. Daugelio mano studentų gimtoji kalba – rusų, nors jie gimė ir užaugo Vilniuje ir norėjo rašyti grožinę literatūrą.

Eglė Kačkutė. Norėčiau paklausti, ar jūs visi esate lanke kūrybinio rašymo kursus ir kaip jie paveikė jūsų karjerą, rašymą?

M. I. Savo kūrybinio rašymo programos dėstytojams esu be galo dėkingas. Baigiau Niu Hampšyro magistro kūrybinio rašymo studijas ir nors mane mokė dėstytojai, kurie nebūtinai rašo taip, kaip pats norėčiau rašyti, jiems esu dėkingas už tai, kad mane priėmė. Nors tuo metu angliškai nieko nebuvo išspausdinęs, nieko iki galo nebuvo net parašęs, jie man leido sėdėti klasės gale. Ten išmokau vertinti lėtą skaitymą ir koncentruotą dėmesį tekstui. Mano dėstytojas, dabar jau miręs Thomas Williamsas, buvo nuostabus rašytojas, tris kartus nominuotas Pulitzerio apdovanojimui, kartą laimėjęs Nacionalinę literatūros premiją. Taip pat mokiausi pas poetą Charlesą Simicių, kilusį iš buvusios Jugoslavijos. Mano mokslas, ypač pirmieji metai, kai Thomas Williamsas man leido sėdėti ir tylėti, nes anglų kalbos tiek dar nemokėjau, kad galėčiau ką nors pasakyti, ir gerti į save viską, kas buvo sakoma. Iki tol nesuvokiau, kad galima dvi valandas kalbėtis apie vieną apsakymą. Ką ten kalbėti, arba jis geras, arba šlamštas. O po to pradėjau rašyti, nes gavau stipendiją, dirbau universiteto bibliotekoje ir trumpą laiką neturėjau kitų rūpesčių, tik tai, kaip pradėti rašyti. Man tai buvo neįkainojama, tačiau individuali patirtis.

J. K. Taip, man atveju panašu: Martinaičio seminarai lavino suvokimą, skaitymo, teksto skonį, analizavome kitus tekstus.

K. Sh. K. Daug lietuvių poetų baigė ką nors visai nesusijusio su literatūra. Kornelijau, Jūs inžinierius, geriausiai už Lietuvos ribų žinomas lietuvių poetas Eugenijus Ališanka – matematikas. Labai įdomu, tie diplomai...

L. V. S. Baigiau anglų ir vokiečių literatūros bakalauro studijas, po to Kolumbijos universiteto kūrybinio rašymo magistro programą 1994 metais. Tačiau tai dar vyko iki kūrybinio rašymo programų protrūkio. Ir iš karto pradėjau dėstyti kūrybinį rašymą universitete. Pirmą dėstytojos vieta buvo Rosa Parks universitetiniame miestelyje Niu Rošelio koledže, Harleme, kur dėščiau kompoziciją socialiai remtiniams trečiojo amžiaus studentams. Tuomet pirmą kartą laimėjau Fulbrighto kūrybinio rašymo stipendiją, atvykau į Vilnių dvejiems metams. Tada mane priėmė Pietų Meino universitetas, kur penkerius metus vadovavau vasaros rašymo konferencijai. Man labai pasisekė, nuo mažų dienų žinojau, kad noriu būti rašytoja, ir džiaugiuosi, kad turėjau galimybę tobulėti. Matyt, neturiu jokio kito ypatingo išsilavinimo, tik gyvenimą.

D. R. Turiu Bruno universiteto semiotikos bakalauro diplomą. Universitetą baigiau aštuntajame dešimtmetyje. Tai buvo vienintelis universitetas, kuris tą kursą siūlė, ir jis tikrai buvo gėrybių krepšys, galėjai rinktis, ką norėjai. Todėl daug laiko praleidau teatro, vaizduojamųjų menų katedrose, labai daug to, ką naudoju rašydama, išmokau teatro katedroje. Po to gavau redaktoriaus asistentės darbą, kuris man buvo lengvas. Redaktore, taip pat ir grožinės literatūros redaktore, dirbau beveik dešimt metų. Tuomet nutariau studijuoti pas Gordoną Lishą, legendinį ir prieštarinę mokytoją.

D. R. Tuomet redagavau komercinį žurnalą ir jaučiausi kaip pagauta. Be galo daug iš

jo išmokau. Išmokau giliau klausytis kalbos, nei buvau įpratusi ir išmokau save rimtai vertinti, to anksčiau irgi nemokėjau.

K. P. Kaip patyrėte iš mano klausimų, esu visiškas savamokslis. Niekuomet nelankiau jokių kursų. Daugiausia mokiausi iš senosios pasaulio literatūros, žinoma, ir iš modernios, ją versdamas.

E. K. Kornelijus į lietuvių kalbą išvertė Ezrą Poundą.

K. Sh. K. Išvertė „Cantos“. Dauguma vertėjų į Europos kalbas išverčia mažą dalelę ir viskas, nes jiems tai gąsdinanti užduotis, todėl verčia daug kitų jo eilėraščių, o Kornelijaus knygoje „Cantos“ sudaro pusę, jų išverstas koks trečdalis. Prieš kokius devynerius metus čia turėjome įdomų susitikimą: čekų, lenkų ir lietuvių Ezros Pouno vertėjai. Aš išaugau su „Cantos“ Peno universitete, kur rinkausi kursus, skirtus Pouno kūrybai. Man jis padarė didelę įtaką, gal ne rašymo manierai, bet kaip figūra. Tačiau, kai tokie vertimai čia atsiranda, nežinau, kiek egzempliorių, du, trys, keturi šimtai...

Nežinau, kokią įtaką tie vertimai daro lietuvių rašytojams. Nejaūčiu beveik jokios įtakos, ne tik Pouno, bet ir kitų išverstų rašytojų įtakos lietuvių autorių kūrybai, nebent jei jie truputį bytnikai, avangardistai arba šiaip nusiteikę prieš valstybės aparatą, tuomet sudomina jaunesnius vyrus rašytojus, nežinau, ar moterims jie įdomūs.

K. P. Ar turite studentų, kurie tapo gerais rašytojais, ar palaikote su jais ryšius?

M. I. Jei kalbate apie „Vasaros literatūros seminarus“, tai iš tūkstančio dviejų šimtų studentų daug daug žmonių išleido knygas, sulaukė pripažinimo ir be galo malonu, kai jie mus prisimena, nemažai jų grįžta skaityti savo kūrybos programų metu. Dešimt rašytojų pernai Monrealyje skaitė savo knygų ištraukas, kai kuriuos pakviečiau dėstyti. Ir, aišku, ilgai dėstant kūrybinį rašymą, vien jau pagal tikimybių teoriją, kai kurie jų išleis knygu, kai kurie jų – net puikiose leidyklose, ir taps žinomi. Tai maloniausia ir geriausia kūrybinio rašymo dėstyto dalis, suteikianti jausmą, kad darai kažką prasminga.

K. Sh. K. Mikhailai, gal gali pabaigai pasakyti, kaip manai, ar tokios „žemo lankomumo“ ir internetinės programos taps kūrybinio rašymo ateitimi?

M. I. Šiuo metu populiariausia yra dirbti taip. Žmonės dirba su savo pasirinktais rašytojais internetu arba *skaiptu*, parašo ir aptaria tam tikrą puslapių skaičių per semestrą. Jie taip pat turi skaitymo sąrašus, knygas, apie kurias kalbasi su dėstytoju. Knygas parenku aš arba susitariame asmeniškai su studentu. Parenku knygas, kurios galėtų pasitarnauti studentui. Du kartus per metus dėstytojai ir studentai susitinka renginiuose, panašiuose į „Vasaros literatūros seminarus“, kurie dažniausiai vyksta universitete, prie kurio programa pririšta. Žmonės nori lankyti kūrybinio rašymo magistro programas, jie nori studijuoti pas rašytojus, tačiau negali tiesiog mesti savo reikalų ir atvažiuoti mokytis rašymo. „Vasaros literatūros seminarai“ yra parengę keletą tokių programų, vieną tokią programą pasiūliau Konkordijos universitetui. Studentai galėtų dirbti internetu su dėstytoju, o po to galėtumėme susitikti, tarkime, Vilniuje vasarą arba Monrealyje. Monrealio universiteto valdžia labai to norėtų, bet

vidurinysis sluoksnis priešinasi, nes jiems bus daugiau dokumentų tvarkymo.

K. P. Ačiū jums visiems, buvo įdomu.